

21. Список студентів-випускників за 1944/45 учебный год // Архів ДНУ ім. Олесея Гончара. – Ф.1, оп.1-л. – 57 арк.

22. Справка доц. Красицькому Д.Ф. от 21 января 1944 г. // Музей історії ДНУ ім. Олесея Гончара. – Ф. 1, оп.1, спр. 10, арк 2.

23. Справка тов. Красицькому Д.Ф. от 19 сентября 1947 г. // Музей історії ДНУ ім. Олесея Гончара. – Ф.1, оп.1, спр.10, арк.. 3.

24. Характеристика на доцента Красицького Дмитрия Филимоновича // Музей історії ДНУ ім. Олесея Гончара. – Ф.1, оп.1, спр.10, арк. 1.

25. **Хінкулов Л. Ф.** Красицький Дмитро Филимонович / Л. Ф. Хінкулов // Шевченківський словник. – Т. 1. – К., 1976. – С. 237.

26. 100 років з дня народження письменника-шевченкознавця Д. Ф. Красицького // Календар пам'ятних дат Черкащини на 2001 рік. – Черкаси, 2001. – С. 38–40.

Надійшла до редколегії 08.05.2014

УДК 94(477.63)

В. В. Іваненко

Дніпропетровський національний університет імені Олесея Гончара

**СПЛКУЮЧИТЬСЯ ІЗ ПАТРИАРХОМ
УКРАЇНСЬКОГО КРАЄЗНАВСТВА ...
(ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА АКАДЕМІКА П.Т. ТРОНЬКА)**

Висвітлено деякі маловідомі епізоди співпраці дніпропетровських істориків з фундатором і багаторічним лідером Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Ключові слова: П. Т. Тронько, учений, патріот, краєзнавство, ДНУ імені Олесея Гончара.

В. В. Іваненко

Днепрпетровский национальный университет имени Олесея Гончара

**ОБЩАЯТЬСЯ С ПАТРИАРХОМ
УКРАИНСКОГО КРАЕВЕДЕНИЯ...
(ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ АКАДЕМИКА П. Т. ТРОНЬКО)**

Освещены некоторые малоизвестные эпизоды сотрудничества днепрпетровских историков с основателем и многолетним лидером Всеукраинского союза краеведов.

Ключевые слова: П. Т. Тронько, учений, патриот, краеведение, ДНУ имени Олесея Гончара.

V. V. Ivanenko

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**SPEAKING TO PATRIARCH OF UKRAINIAN LOCAL STUDIES...
(TRAITS TO THE PORTRAIT OF ACADEMICIAN P.T. TRONKO)**

Some little-known episodes of cooperation between Dnipropetrovsk historians and the founder and the long-term leader of All-Ukrainian union of local history experts have been highlighted. During the preparation of regional volume of scientific and documentary books within the framework of the national-level projects «Rehabilitees by history» and “The history of cities and villages of Ukrainian SSR”, it was indicated that P.T. Tronko was not only the initiator and the formal leader of these projects, but also the generator and the soul of creative collective bodies. Special attention was paid to the reconstruction of recollections of academician’s business contacts with historians from Oles Honchar Dnipropetrovsk National University.

He entertained deep and sincere feeling for DNU as one of the oldest and the most authorized classical HEIs of Ukraine, he was also proud of the fact that he became one of the first Honored Doctors of this University in 1997.

Key words: P. T. Tronko, scientist, patriot, local studies, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University.

У зірковому сузір’ї найяскравіших особистостей української історії другої половини ХХ – початку ХХІ століття почесне місце посідає всесвітньо відомий учений – історик, голова Всеукраїнської спілки краєзнавців, державний і громадський діяч, академік і віце-президент Національної академії наук України, Герой України Петро Тимофійович Тронько. Він прожив велике, винятково насичене розмаїттям подій життя (12.07.1915 – 13.09.2011), обіймав високі чиновницькі посади в ієрархічній системі радянської політико-державної машини й незмінно входив до елітарного ядра керманічів української історичної науки за часів незалежності, але завжди, при всіх режимах залишався скромною, чуйною людиною, еталоном порядності, честі, гідності, патріотизму.

Звичайно, сказано й написано про нього багато, знає його без перебільшення вся Україна, бо він, як зазначав сам, вийшов із глибин народу і вірою й правдою служив йому все своє свідоме життя, уособлюючи незламний дух нації, її нетлінні морально-духовні цінності, одвічні устремління до ідеалів свободи, добра, справедливості. Тому, мабуть, зовсім не випадково, що саме йому, на переконання академіка І. Ф. Кураса, «судилося забезпечити отой духовний зв’язок поколінь, епох, вселити в наші душі впевненість, почати виводити українців на широку дорогу». І далі: «Кожен рік, кожен день життя академіка – це наша народна мудрість, джерело духовності» [6,

с. 4]. Напевно, краще і не скажеш, оцінюючи велич гігантської постаті П. Т. Тронька – людини, вченого, громадянина – для нинішнього й прийдешніх поколінь українців.

Пишаюся тим, що мені не просто пощастило знати Петра Тимофійовича, а і впродовж досить тривалого часу активно співпрацювати з ним, крокувати поруч, опікуючись відродженням історичної правди, відновленням тисяч і тисяч незаслужено забутих імен з нашого відносно недавнього радянського минулого в рамках ініційованої й очоленої науковцем загальнодержавної програми «Реабілітовані історією». Спілкуючись з неперевершеним знавцем і справжнім оберігом історико-культурної спадщини українського народу, збагачувався його безцінним життєвим та професійним досвідом, переймався новими перспективними ідеями, планами, проектами, прислуховувався до порад та рекомендацій, які спочатку «пропускав» через себе, а потім так чи інакше намагався реалізувати у своїх наукових студіях.

Ну, а своєрідним дороговказом для мене слугують мудрі слова П. Т. Тронька, написані у передмові до моєї монографії «Біль і звияга: ХХ століття в українському вимірі» (Д., 2003): «Жодна із славних і трагічних сторінок нашої історії не повинна стертися із пам'яті народу. Очорнення минулого, як і замовчування фактів, ... – злочин перед наступними поколіннями. Від нас залежить, яким побачать ХХ століття люди, що житимуть через 100 і 200 років... Головне – чесно відтворити факти і події, а оцінки нащадки з висоти історичного досвіду дадуть краще за нас. Історію потрібно бачити такою, якою вона була, а не переписувати її заново, як це роблять деякі політики та історики. Не можна бачити минуле лише через призму трагічних або виключно героїчних відтінків. Історію треба знати у всій повноті та складності» [3, с. 5–6].

Цитата хоч і дещо довгувата, але, за великим рахунком, принципово важлива, точна, віддзеркалюючи сутнісне, найголовніше призначення професійного історика-патріота, якому сам її автор неухильно і твердо слідував усе своє життя, демонструючи взірць вірного служіння істині, правді історії, людям.

Правда, інколи, не згодний з кимось або з чимось, стурбований несвоєчасним або неякісним виконанням накреслених завдань, патріарх якимось по-доброму бурчав, висловлював невдоволення, вимагаючи обов'язкового виправлення допущеної «пробуксовки» справи чи подолання темпового відставання. Письменник В. Гарман з цього приводу образно і досить влучно зауважив: «Є в його характері одна приваблива риса – неметушня, негаласливість, але тверда і послідовна воєвничість. Він воює за свої ідеї, за те, щоб намічене обов'язково стало реальним фактором життя» [2, с. 57].

У цьому контексті пригадую епізод із своєї практики, коли ми, реалізуючи у нас, на Дніпропетровщині, згадану вище програму «Реабілітовані історією» (а я є її науковим керівником), «ослухалися», так би мовити, директив центру, тобто рекомендацій Головної редколегії на чолі з П.Т. Троньком щодо дизайнерського оформлення і видання науково-документальної серії книг про жертви політичних репресій в Україні за радянських часів. Річ у тім, що йдучи десь на крок попереду інших регіонів у цій багатовимірній, складній і, прямо скажемо, делікатній роботі й не маючи на початковому етапі затвердженого єдиного стандарту дизайну, ми змодельовали і запустили у серію власний варіант, за яким підготували й видали 5 томів у 8 книгах, чим, до речі, на регіональному рівні вирішили важливу наукову, політичну і соціально чутливу проблему, поіменно назвавши всіх мешканців краю, репресованих за політичними мотивами в добу компартиійного правління (23 351 особа).

Здавалося б, зроблена добра справа, із небуття повернені тисячі безвинно постраждалих... Які можуть бути претензії? Ан ні. Петро Тимофійович, дякуючи за змістовні параметри зробленого, у той же час ніяк не хотів миритися із формою їх оприлюднення, щоразу при зустрічі чи засобами епістолярного жанру натякаючи на те, що остаточно задача буде розв'язана і поставлена крапка лише тоді, коли в області побачать світ книги, видані у загальноукраїнському форматі. І домігся свого. У 2009 р. такий двотомник загальним обсягом понад 160 друкованих аркушів вийшов друком [4].

У цілому ця масштабна робота сьогодні в основному завершена, і Україна вперше отримала максимально повний мартиролог своїх співвітчизників, що стали жертвами радянського тоталітарного режиму. Це – наша моральна спокута перед ними, перед їх пам'яттю, що у сукупності з неупередженим, правдивим вивченням інших трагічних сторінок вітчизняної історії (війни, голодомори тощо) слугуватиме, безперечно, моральному самоочищенню сучасного українського суспільства. Місію історичної освіти і науки в цьому плані справді важко переоцінити як одного з потужних генераторів національного відродження й процесів державотворення в Україні.

Звідси випливає й особлива роль П. Т. Тронька як ініціатора, нахненника та організатора цього безпрецедентного за масштабами, складністю опрацювання великих масивів переважно секретних документальних матеріалів з архівів спецслужб НК-ДПУ-НКВС-КДБ та суспільно-політичними наслідками проекту. Адже він був не просто його формальним керманічем, а, що називається, мотором, душею, рушійною силою творчих колективів.

Утім, як і виданої раніше, протягом 1967–1974 рр., з подачі й під безпосереднім патронатом Петра Тимофійовича 26-томної «Історії

міст і сіл Української РСР», яка, за його оцінкою, «дала могутній поштовх розвитку краєзнавчого руху в Україні, сприяла розповсюдженню серед населення знань про рідний край, його історію, традиції, культуру, всемірно підвищила інтерес верств населення до пізнання і вивчення героїчної історії українського народу» [5, с. 45].

Власне, ця синтетична праця й стала своєрідною, але виразно відчутною візитівкою П. Т. Тронька, значною мірою сенсом всього його багатого професійного життя, оскільки він, за виразом знаного дніпропетровського професора А. Г. Болебруха, не втомлювався повторювати у своїх численних працях і публічних виступах, що «історія починається з історії села», що «не можна написати гідну історію України без історії міст і сіл» [7, с. 45]. А сам патріарх додавав: «Патріота й громадянина не можна виростити, не прищеплюючи людині з дитинства трепетну любов до своєї землі, до рідного міста чи села» [7, с. 45]. Цікавий штрих: заради завершення процесу реалізації своєї ідеї Петро Тимофійович навіть відмовився від запропонованої йому суперпрестижної посади Надзвичайного і Повноважного Посла СРСР у Канаді.

Отже, маємо всі підстави вважати саме ці два багатотомних видання найважливішим дітищем і творчим доробком академіка П. Т. Тронька, його вагомим особистим внеском в українську історіографію, у відновлення історичної правди та справедливості щодо багатьох тисяч українців, на довгі роки й десятиліття штучно викреслених із пам'яті нашого народу попередньою системою. При цьому він проявив прямо-таки дивовижну працелюбність, неабиякий професіоналізм, відповідальність, вимогливість до себе та підлеглих, комунікабельність, доброзичливість, тактовність, вміння підбирати і особистим прикладом запалювати людей до злагодженої творчої роботи в ім'я високих благородних цілей.

На превеликий жаль, вченому і неперевершеному організатору збереження нашої історико-культурної спадщини не вдалося реалізувати своєї чи не найбільшої мрії в добу незалежності – суттєво переробити, доповнити з урахуванням масивів нових документів, сучасних підходів й перевидати оновлену «Історію міст і сіл України», завдяки якій, за його ж словами, «я і став краєзнавцем, бо краєзнавство ... – одна з найблагородніших наук. Кожен має знати, де його коріння, де коріння його рідні, де минуло його босоного дитинство» [6, с. 75].

На всіх етапах своєї багатовекторної, воістину титанічної життєдіяльності Петро Тимофійович незмінно спирався не тільки на колег з академічних структур, а й на освітян, науковців вищих навчальних закладів, широкий загал аматорів-істориків. Без чого, відверто кажучи, його ідеї та задуми щодо створення таких масштабних історичних

полотен, як згадані вище «Історія міст і сіл УРСР» і «Реабілітовані історією», скоріш за все так би і залишилися на папері.

Тому він завжди відводив особливу роль історичним факультетам університетів як головному інструменту та резерву формування нових поколінь професійних істориків в Україні, як визнаним осередкам здійснення системних наукових досліджень у галузі української та всесвітньої історії, вітчизняного краєзнавства, підтримував ділові партнерські стосунки з багатьма ВНЗ, окремими науковцями, допомагав молодим дослідникам, постійно виступав перед ними з публічними лекціями, на конференціях, симпозіумах, семінарах, рецензентом наукових праць, офіційним опонентом на захистах дисертаційних робіт.

Динамічна й плідна взаємодія в усі часи зв'язувала П. Т. Тронька і з істориками Дніпропетровського національного університету, де він неодноразово бував з візитами різного фахового спрямування, цікавився напрацюваннями передусім у краєзнавчій та інших сферах історичного знання, поцінював особисті творчі контакти, зокрема, з професорами Д. П. Пойдою, В. Я. Борщевським, А. М. Черненко, М. П. Ковальським, І. Ф. Ковальновою, Г. К. Швидько, А. Г. Болєбухом, С. І. Світленком та ін. Певною мірою завдяки його імпульсам та ініціативам на історичному факультеті помітно активізувався краєзнавчий напрям. Багато наших викладачів та аспірантів брали участь у науково-пошукових роботах ще під час підготовки до видання дніпропетровського тому «Історії міст і сіл...», а потім друкувалися в часописі «Краєзнавство», біля витоків якого стояв П. Т. Тронько. Із 2004 р. в університеті щорічно видається збірник наукових праць «Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження», проведено дев'ять всеукраїнських та регіональних конференцій з історії Дніпровського Надпоріжжя, захищено цілу низку дисертацій, реалізовано ряд інших важливих історико-краєзнавчих проектів на Дніпропетровщині. І вся ця співпраця здійснювалася абсолютно природно, на системній основі, органічно вписуючись у робочі плани академіка і університетських істориків.

Взагалі відчувалося, що Петро Тимофійович якимось по-особливому, по-батьківськи ставився до нашої Альма-матер, завжди уважно слідкував за перебігом найцікавіших подій в ній, оперативно відгукувався і вітав з гучними здобутками та перемогами, тобто постійно тримав, як говорять, руку на пульсі повсякденного життя університету. Такий інтерес, очевидно, не випадковий і обумовлений, на нашу думку, тим, що Дніпропетровський класичний – один із найстаріших і найпрестижніших університетів країни; за різними рейтингами він стабільно входить до провідної когорти кращих вищих навчальних закладів, має розвинену матеріальну базу, сучасну інфра-

структуру, потужний кадровий корпус, численні наукові школи, які дістали загальнонаціональне та міжнародне визнання.

Тож видається цілком закономірним, що П. Т. Троньку одному з перших після заснування (1993 р.) рішенням Вченої ради від 20 лютого 1997 р. було присвоєно звання Почесного доктора Дніпропетровського національного університету, чим він особливо пишався, спілкуючись зі своїми близькими, друзями, колегами, учнями. Про це згадували, зокрема, його дочка Л. П. Тронько, голова правління Фондації Героя України П. Т. Тронька, академіки В. М. Литвин, І. Ф. Курас, В. А. Смолій, М. Г. Жулинський, поети Д. В. Павличко та І. Ф. Драч, однодумці по «краєзнавчому цеху» Ю. З. Данилюк, О. П. Реєнт, Г. К. Швидько, О. Г. Бажан, Л. Л. Прокопенко, В. В. Ченцов (який, до речі, захистив у спецраді ДНУ докторську дисертацію під науковим консультуванням Петра Тимофійовича) та ін.

П. Т. Тронько разом із представниками творчої інтелігенції, відомими літераторами тривалий час твердо і непохитно на всіх рівнях державної ієрархії та серед науково-освітнянської громадськості відстоював ідею присвоєння нашому університету імені свого друга і соратника, такого ж видатного українця, як і сам, письменника Олесь Гончара, заявляючи, що «Гончар був центральною фігурою духовного життя і національного відродження України протягом принаймні трьох, а то й чотирьох десятиліть... такого невтомного, такого всеосяжного організатора національно-духовного життя, яким був Олесь Гончар, Україна, мабуть, ще довго не матиме» [1, с. 67, 68].

Боровся Петро Тимофійович за Олесь Гончара як міг, використовуючи всі доступні засоби та важелі впливу. Неодноразово приїздив разом з його вдовою Валентиною Данилівною Гончар, відомими митцями до Дніпропетровська, університету, ходив по кабінетах чиновників, сперечався, доводив, обґрунтовуючи свою позицію неперечними, «вбивчими» аргументами. І виборов. У 2008-му університет отримав таки ім'я свого уславленого вихованця і майстра слова. А ще раніше, у 2003 р., П. Т. Тронько і В. Д. Гончар взяли участь у церемонії відкриття на фасаді навчального корпусу № 2, що знаходиться на «червоній лінії» по просп. К. Маркса, 36, бронзового погруддя Олесь Гончару до 85-річчя від дня його народження.

Як бачимо, свою подвижницьку місію невтомний трудівник і лідар найвищих людських чеснот до кінця днів своїх продовжував нести чесно, достойно, всіляко оберігаючи собори душ наших, історичну пам'ять, яка в його уяві завжди була і є «катализатором національної самовідомості».

Насамкінець хотілося б виокремити бодай ще одну важливу рису цієї непересічної, унікальної особистості. Йдеться про те, що навіть у вельми поважному віці П. Т. Тронько залишався енергійним, житте-

любимим, зі світлим розумом, неабиякою внутрішньою силою, почуттям самобутнього селянського гумору, сповненим грандіозних планів та проєктів (наприклад, щодо створення ще однієї багатотомної праці «Пам'ятки історії та культури України»). З ним завжди було легко і комфортно спілкуватися, обговорюючи найрізноманітніші речі (й не тільки історико-наукові); він буквально випромінював новаторські ідеї, добро, тепло, справедливість, життєву мудрість, стимулюючи оточуючих на нові звершення в ім'я пошуку та утвердження історичної правди. В усьому цьому ми з деканом історичного факультету ДНУ професором С. І. Світленком змогли зайвий раз наочно переконатися, перебуваючи на урочистостях з нагоди 90-ліття П. Т. Тронька (2005 р.).

Таким видатний учений і полум'яний патріот назавжди закарбувався в нашій свідомості, у вдячній пам'яті українського народу, яскравою зіркою якого він був сам.

Бібліографічні посилання

1. Вінок пам'яті Олеса Гончара: Спогади. Хроніка / упоряд. В. Д. Гончар, В. Я. П'янов. – К., 1997.
2. **Гарман В.** Богодучів, або люди з Божою історією / В. Гарман. – К., 1999.
3. **Іваненко В. В.** Біль і звитяга : XX століття в українському / В. В. Іваненко. – Д., 2003.
4. Реабілітовані історією. Дніпропетровська область : у 2 кн. / редкол.: В. В. Іваненко (наук. ред.) та ін.; уклад. : О. Г. Бажан, С. І. Бородін, В. В. Іваненко, Л. Л. Прокопенко, Р. К. Терещенко. – Д., 2009.
5. **Тронько П. Т.** Українське краєзнавство в XX столітті (до 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців) / П. Т. Тронько. – К., 2002.
6. **Удод Л. І.** П. Т. Тронько: Портрет на тлі епохи / Л. І. Удод. – Д., 2000.
7. Хто людство розумом перевершив: [нариси] / ідея та заг. М. В. Полякова; авт.-упоряд. В. В. Іваненко, І. С. Попова. – Д., 2011.

Надійшла до редколегії 24.07.2014